

ЗМІСТ ТА УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ЕСТОППЕЛЬ У ПРИВАТНОПРАВОВИХ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

УДК 347.10

<https://doi.org/10.32849/2409-9201.2020.20.16>**Штефан О. О.,**

доктор юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу юрисдикційних форм правового захисту суб'єктів приватного права, судоустрою та судочинства НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Shtefan O. Contents and conditions of implementation of the estoppel principle in private legal and procedural legal relations

The article is about revealing the essence of the estoppel principle. The origin of this doctrine in international public relations and its influence on private relationships are analyzed. Also the essence of the phenomenon and its legal anchoring in the civil law are described. A brief analysis of the application of this doctrine in practice is made and the farther research directions are determined.

In the article it was stated directly that the principle of estoppel is based on the fundamental principle of Roman law *bona fides* (good intentions).

The essence of the stopple in international law is revealed through «*non concedit venire contra factum proprium*», that is a prohibition to deny an earlier position or an act. The principle of estoppel has a wide scope and is used both in the field of substantive and procedural law. It allows conscientious participants of civil treatment to protect themselves from the unexpected demands of counterparties, who, despite reached agreements, can raise their objections and claims again or make new claims. The use of estoppel will allow the rejection of such claims without considering them in essence, which is an effective remedy. The estoppel is widely used in patent litigation. So, the principle of estoppel in patent law provides the possibility of analyzing the information contained in the application (analysis of correspondence between expert and applicant) and the grounds on which changes in the patent formula protected by the granted patent were made, or grounds that allow to keep the granted patent, and does not allow patentee to refuse their claims and arguments that influenced the refinement of the patent formula in order to obtain a patent or retain an already issued patent when challenged by third parties. The principle of estoppel is a kind of restriction on the principle of equivalent and is aimed at counteracting the abuse of the rights of patent holders, who wish to extend the patent to those objects which were not patented by them. The procedural estoppel is, first of all, determined by the principle of conscientious conduct. An example of deviation from a standard of conduct is the contradictory, inconsistent behavior of the parties involved.

As a result of the analysis of the legislation of foreign countries (USA, UK, Netherlands, Denmark etc.), as well as the legislation of Ukraine, it was concluded that the principle of estoppel is manifested in both private and procedural relations. However, in private legal relations, the principle of estoppel gets its implementation in case of pre-litigation between contractors or other entities in case of change of position in the existing legal relations. In procedural legal relations, the estoppel principle is implemented in the event of a change in requirements or objections and reinforces other procedural principles, creating favorable conditions for their implementation. The principle of estoppel is not limited to any specific area of civil relations. In foreign countries, it is applicable in both compulsory and substantive disputes, as well as in the field of intellectual disputes.

Keywords: good faith, unfair conduct, estoppel, obligation, deprivation of the right.

Статтю присвячено розкриттю сутності принципу естоппель. Проаналізовано витоки появи цієї доктрини в міжнародних публічних відносинах і її детермінація на приватні відносини. Також розкрито сутність цього явища і його нормативне закріплення в національному праві. Проведено короткий аналіз застосування цього принципу на практиці та визначено подальші напрямки дослідження.

Ключові слова: добросовісність, недобросовісна поведінка, естоппель, зобов'язання, позбавлення права

У процесі реалізації судової реформи та набрання чинності Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 № 2147-VIII відбулися зміни сутності цивільного судочинства та його правових інститутів. Водночас євроінтеграційні процеси, що відбуваються у державі, зумовили зростання ролі принципів, що застосовуються Європейським судом із захисту прав людини і громадянина (далі – ЄСПЛ) у правозастосовній діяльності національних судів.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), ратифікована Законом України від 17 серпня 1997 року [1], яка відповідно до ст. 9 Конституції України стала частиною національного законодавства України як чинний міжнародний договір, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. Саме у п. 1 Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року» закріплено, що Україна повністю визнає на своїй території обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції. Своєю чергою, у ст. 9 Закону України «Про міжнародні договори» [2] вказується, що ратифікація міжнародних договорів України (як одна із форм надання згоди на обов'язковість для неї міжнародного договору) здійснюється шляхом прийняття закону про ратифікацію, невід'ємною частиною якого є текст міжнародного договору. Таким чином, положення Конвенції імплементуються повністю до системи законодавства України. Європейський суд як орган, який тлумачить положення Конвенції, створює не норми права, а практику їх застосування, тим самим роз'яснює, тлумачить положення Конвенції з урахуванням всебічного міжнародного досвіду. Такої ж точки зору дотримується і Т. Стоянова, яка вважає, що рішення ЄСПЛ є тлумаченням положень Конвенції та не спрямовані на впровадження норм права, встановлення загальнообов'язкових правил поведінки [3, с. 56].

Так, Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК України) в редакції від 04.11.2018 р. у ст. 10 закріплює, що суд при розгляді справи керується принципом верховенства права (п. 1) та застосовує Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і протоколи до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, а також практику Європейського суду з прав людини як джерело права (п. 4). Дане положення повною мірою узгоджується із ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV, у якій прямо закріплено, що «Суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права». Водночас, у разі невідповідності правового акта України міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, суд застосовує міжнародний договір України (п. 8). Це положення також закріплено й у ст. 3 Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 р.

Таким чином, практика ЄСПЛ хоча і не містить норм права, не встановлює загальнообов'язкових правил поведінки, є обов'язковою для застосування національним судом при розгляді справи у випадках, коли виникає у тому потреба.

Останнім часом зросла увага судів до принципів, що застосовуються ЄСПЛ при розгляді справ, віднесених до його юрисдикції, що викликано кількома факторами:

- по-перше, євроінтеграційними процесами, що відбуваються в Україні;
- по-друге, необхідністю реалізації Україною взятих на себе зобов'язань перед країнами ЄС;
- по-третє, запровадженням у цивільному судочинстві висновку експерта у галузі права, де однією з умов є надання висновку щодо змісту норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній іноземній державі (п. 2 ч. 1 ст. 114 ЦПК України).

Дія цих факторів зумовлює необхідність вироблення дієвих механізмів запобігання і протидії зловживанням процесуальними правами в межах реалізації судової реформи та встановлення процесуально-правових наслідків за такі дії, що частково знайшли своє закріплення у ст. 2, 44, 143, 148 ЦПК України.

Серед усіх принципів, що застосовує ЄСПЛ у своїх рішеннях, на окрему увагу заслуговує принцип естоппель.

На доктринальному рівні окремі аспекти діяльності ЄСПЛ досліджували: М. М. Антонович, М. В. Буроменський, В. Г. Буткевич, В. Н. Денисов, О. М. Ерделевський, В. І. Євінгов, В. К. Забігайло, В. А. Завгородній, Л. М. Липачова, В. Є. Мармазов, А. С. Мацко, В. В. Міцик, В. І. Муравйов, П. М. Рабінович, Д. М. Супрун, Е. Л. Трегубов, С. В. Шевчук, С. Є. Федик та ін. Окремі аспекти діяльності ЄСПЛ стосовно цивільного судочинства в Україні були предметом дослідження: С. В. Васильєва, С. В. Ківалова, В. В. Комарова, В. О. Кучер, М. Й. Штефан, С. Я. Фурси та ін.

Безпосередньо дослідженню дії принципу естоппель у міжнародному праві присвятили свої роботи А. Л. Коблов, Р. А. Каламкарян, А. І. Мануїлова, Ю. І. Мігачев та ін.

Окремі аспекти реалізації принципу естоппель у процесуальному праві були предметом дослідження таких науковців, як: А. Н. Гедда, В. Я. Музюкин, С. П. Погребняк, Й. В. Седих, І. А. Табак, А. О. Ткачук та ін.

Водночас не усі аспекти дії цього принципу у цивільному судочинстві були досліджені.

Принцип естоппель отримав своє закріплення та застосування у міжнародному праві лише у XX ст. Сьогодні зміст цього принципу збагачується практикою ЄСПЛ та знаходиться у стані свого розвитку.

Принцип естоппель базується на фундаментальному принципі римського права *bona fides* (добрі наміри).

Сутність естоппелю у міжнародному праві розкривається через «*non concedit venire contra factum proprium*», тобто заборону заперечувати раніше висловлену позицію або вчинену дію [4, с. 73–74].

Словник міжнародного права визначає естоппель як міжнародно-правову норму, що означає втрату державою права посилатися на підстави припинення, призупинення або недійсності міжнародних договорів. Держава втрачає право посилатися на ці підстави, якщо вона, після того як їй стало відомо про факти, на які вона посилається, має погодитися або вважає за мовчазною згодою (в силу своєї поведінки) з тим, що договір залежно від випадку є дійсним, зберігає чинність або й далі діє [5, с. 390].

Юридичний словник Блека дає більш широке визначення терміна «естоппель». Так, термін естоппель (*Equitable estoppel* – справедливий процесуальний відвід) означає лінію захисту, що не дає одній стороні мати несправедливу перевагу над іншою, коли за допомогою неправдивих (обманних) відомостей або поведінки особи, яка має бути позбавлена права, спонукає інших людей вести себе певним чином, що тягне за собою заподіяння їм (іншим людям) будь-якої шкоди [6].

Таке тлумачення принципу естоппель базується на давньоримській аксіомі «*allegans contraria non est audiendus*» [7].

Принцип естоппель (*estoppel*) є окремих проявом передбаченого п. 2 ст. 2 Статуту ООН загальновізаного принципу міжнародного права щодо добросовісного виконання зобов'язань за міжнародним договором. У міжнародному праві правило «*estoppel*» тлумачиться так, що держава в конкретній ситуації не повинна робити дій, які суперечать позиції, яку вона займала до цього [8]. Прикладом нормативного використання правила естоппель є ст. 45 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р: «Держава не має більше права посилатись на підставу недійсності або припинення договору, виходу з нього або зупинення його дії, якщо після того, як стало відомо про факти, а) вона напевне погодилась, що договір, залежно від випадку, є дійсним, зберігає чинність або й далі діє; або б) вона повинна з огляду на її поведінку вважатись такою, що мовчазно погодилась з тим, що договір, залежно від випадку, є дійсним, зберігає чинність або й далі діє [9].

Таке розуміння принципу естоппель сформувалося в результаті розгляду Міжнародним судом ООН спору між Федеративною Республікою Німеччиною та Нідерландами й Данією про розмежування континентального шельфу від 24 лютого 1982 р. [10].

Водночас слід брати до уваги, що принцип естоппель бере свій початок в англійському загальному праві і використовується в якості процесуального прийому. Традиційно він зустрічається в найрізноманітніших формах в англійському та американському праві (наприклад, *estoppel by records* або *collateral estoppel* (позбавлення права заперечення на підставі раніше встановленої обставини), *estoppel by deed* (позбавлення права заперечення на підставі договору за печаткою). Естоппель як загальний термін міжнародного права найбільш близький до *equitable estoppel* або *estoppel by representation* (позбавлення права заперечення на підставі раніше створеного уявлення), як воно визначається в національному законодавстві [11]. Цілком закономірно, що англійські і американські юристи стали закликати до застосування естоппелю в міжнародних судах і арбітражних трибуналах, починаючи з середини XIX століття. Проте міжнародне право не сприйняло механізм загального права. Водночас були сприйняті базові поняття, засновані на принципах сумлінності і справедливості. У міжнародному праві естоппель, зазвичай, сприймається як норма матеріального права, тому деякі автори вважають за краще використовувати в міжнародному праві термін «преюдиція» замість «естоппель» [12, с. 100]. Така ситуація призвела до того, що деякі форми естоппелю взагалі не застосувалися в міжнародному праві, наприклад, *estoppel by deed*, що доповнює принцип *acta sunt servanda*, або *collateral* або *issue estoppel*, що виключає нові, але ідентичні заперечення. Крім того, *promissory estoppel* (позбавлення права заперечення на підставі даної обіцянки) наразі не сформувалося як специфічна норма в міжнародних відносинах [11].

Слід брати до уваги, що принцип естоппель у різних країнах отримав різну назву. Наприклад, в Німеччині це принцип втрати права (*rechtsverwinkung*), в Італії – принцип захисту легальних очікувань («*legittimo affidamento*»), у Франції – відмова, що мається на увазі («*renunciation implicite*») [13, с. 70].

Загалом континентальне право застосовує принцип неприпустимості суперечливої поведінки. На думку фахівців, в Німеччині, Бельгії і Нідерландах, в якості інституту, близького до естоппеля, виявляється відомий з часів римського права принцип «*non concedit venire contra factum proprium*» (ніхто не може діяти всупереч своїй попередній поведінці) [14].

Проте, естоппель має широку сферу застосування, використовується як у сфері матеріального, так і процесуального права, він дозволяє сумлінним учасникам цивільного обігу убезпечити себе від несподіваних вимог контрагентів, які, незважаючи на досягнуті домовленості, можуть висувати свої заперечення і вимоги повторно або ж заявляти нові вимоги. Застосування естоппелю дозволить відхилити такі вимоги без розгляду їх по суті, що є ефективним засобом правового захисту. Тому виникає потреба розглянути, в яких випадках буде доречним використання даного принципу.

Так, у сфері приватноправових відносин естоппель може бути застосований у випадках оспорювання правочину або визнання договору недійсним. Якщо несумлінний контрагент або інша заінтересована особа звернеться з позовом до суду про визнання договору недійсним, використання естоппеля дозволить посилити позицію захисту.

Відповідно до принципу естоппель недобросовісними будуть дії сторони договору, яка поводитися таким чином, що не виникало сумнівів в тому, що вона згодна з умовами договору і має намір їх дотримуватися, але згодом вже після їх виконання контрагентом звернулася до суду з вимогою про визнання правочину недійсним, щоб отримати для себе необґрунтовані вигоди і переваги.

Інший випадок у договірних відносинах, коли застосування естоппеля може мати вирішальне значення, коли мало місце електронне листування, тобто коли такий засіб комунікації між контрагентами використовувався, але не був передбачений договором. За таких умов, одна зі сторін договору, в силу принципу естоппеля, не матиме права в подальшому посилаючись на формальну неузгодженість в договорі умови про можливість використання електронної пошти, а також ставити питання про те, що вона не отримувала будь-якої кореспонденції, а електронне листування вважає неналежним доказом. Загалом така недобросовісна поведінка сторони може бути розцінена як зловживання правом.

Наведені випадки прямо впливають із правової доктрини та законодавства ЄС. Так, заборона несумісної поведінки (*inconsistent behavior*) в ст. 1.8. Принципів УНІДРУА: «сторона не може діяти несумісно з певним розумінням, яке виникло з причин, що залежать від неї у іншій стороні і друга сторона, розумно на нього покладаючись, вчинила дії на шкоду собі» [15]. Своєю чергою в коментарі до ст. III.–1:103 (*Good faith and fair dealing*) Модельних правил європейського приватного права вказується, що «поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, є, зокрема, поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за умови, що інша сторона, яка діючи собі на шкоду, розумно покладалась на них» [16].

Досить широко естоппель використовується у патентних спорах. Так, принцип естоппель в патентному праві передбачає можливість аналізу відомостей, що містить заявка (аналіз листування між експертом і заявником) і підстав, за якими відбулися зміни патентної формули, яку охороняє виданий патент, або підстав, що дозволили зберегти виданий патент, і не дозволяє патентовласникові відмовитися від своїх тверджень і аргументів, що вплинули на уточнення патентної формули з метою отримання патенту або збереження вже виданого патенту при оскарженні його третіми особами [17].

Саме принцип естоппель не дозволяє розширено тлумачити обсяг виключних прав, який отримує патентовласник.

Принцип естоппель є своєрідним обмеженням принципу еквівалента та спрямований на протидію зловживанням патентовласниками своїх прав, які мають бажання поширювати дію патенту на ті об'єкти, які були ним незапатентовані.

На думку фахівців, принцип еквівалентів може застосовуватися при оцінці заміни в конкретному винаході одного або декількох ознак з патентної формули і не може застосовуватися, якщо один винахід замінюється на інше, не дивлячись на те, що і така заміна винаходів між собою також можлива, якщо забезпечує технічну еквівалентність між замінними об'єктами техніки. Одного факту визнання лише технічної еквівалентності ознак недостатньо для того, щоб визнати факт еквівалентної заміни ознак як доконаної правостановлюючої дії щодо ознак патентної формули [18, с. 211–218].

Класичним прикладом застосування європейською судовою практикою принципу еквівалентів при розгляді патентного спору можна назвати справу *Epilady VIII*: використання винаходу визнається еквівалентним, якщо на момент пріоритету фахівець, що володіє загальними знаннями в даній галузі та станом рівня техніки, згаданим в описі патенту, без застосування творчих зусиль зможе знайти на підставі формули винаходу замінюють ознаки як засіб вирішення, що має ту ж саму функцію.

Використання винаходу визнається еквівалентним, якщо середній фахівець за допомогою його знань в даній галузі на дату пріоритету здатний знайти варіант засобів як еквівалент для вирішення проблеми, що становить основу винаходу, шляхом аналізу формули винаходу, тобто винаходу, охарактеризованого в ній [19, с. 459].

Таким чином, межі застосування принципу еквівалентів визначається такими замінними ознаками, разом з якими запатентований винахід продовжує відповідати умовам патентоспроможності, а в іншому випадку – перестає відповідати новизні або винахідницькому рівню.

Прикладом реалізації принципу естоппель може слугувати іноземна практика його застосування. Так, наприклад, країни, патентна система яких побудована за німецькою моделлю, справи про порушення патенту і його дійсності розглядаються в різних процесах, але завжди результати розгляду спору про дійсність патенту (як резолютивна, так і мотивувальні частини рішень судового чи адміністративного органу) досліджуються судами у справах про порушення патенту як один з доказів. Обставини, встановлені в «першому» процесі, безпосередньо враховуються у «другому» процесі. Суд також зобов'язаний висловити свою позицію як з правових, так і з технічних аспектів спору [20].

Безумовно, найбільш широке застосування принцип естоппель отримав у США. Так, там на доктринальному рівні визнано обмеження обсягу патентної монополії. Американські суди прийшли до висновку, що власник патенту не має права «розширювати» значення ознак формули навіть у випадках незначного виходу за межі їх значень, встановлених в Патентному відомстві США під час отримання патенту. Принцип естоппель, отримавши підтвердження у прецедентному праві, став продовженням традиційного для патентної системи США підходу, коли виключне право патентовласника обмежене принципом недопущення «зловживання патентом», що розглядається як незаконна монополістична діяльність.

Судова практика США тлумачить принцип естоппель як такий, що власник патенту обмежений в тлумаченні ознак формули винаходу тими значеннями, що він вказав у разі отримання патенту в Патентному відомстві. Такий підхід отримав свою назву як «*file wrapper estoppel*» («обмеження або заборона за матеріалами заявки»), пізніше перейменований у «*prosecution history estoppel*» («обмеження, заборона в зв'язку з історією діловодства») – заборона на використання теорії еквівалентів та розширювального тлумачення обсягу правової охорони винаходу [21].

У розкритті розуміння принципу естоппель показовими можна назвати наступні прецедентні справи: справа *Southwall Tech. Inc. проти Cardinal IG*, Апеляційний суд федерального округу, 1995, в рішенні щодо якої суд вказав, що реєстраційна процедура за заявкою обмежує патентовласника в можливості стверджувати те, від чого він відмовився в процесі реєстрації патентних прав; справа *Phillips проти AWH Corp.*, Апеляційний суд федерального округу, 2005, в рішенні щодо якої суд вказав, що реєстраційна процедура за заявкою часто дозволяє усвідомити значення пунктів формули за рахунок демонстрації того, що насправді мав на увазі винахідник при патентуванні свого винаходу, особливо якщо винахідник обмежував значення ознак в процесі реєстрації патентних прав у Патентному відомстві [22, с. 19–21].

Підхід, ідентичний американському, прийнятий в Японії. Так, Верховний суд Японії вказав, що у разі застосування теорії еквівалентів в справах про порушення патентних прав суди в обов'язковому порядку вивчають матеріали заявки і використовують їх під час визначення обсягу правової охорони винаходу. Це робиться, щоб уникнути ситуації, коли в обсяг правової охорони будуть включені значення, що були виключені на етапі експертизи заявки [20].

Аналогічні положення були вироблені вищими судовими інстанціями Китаю, де власникам патенту заборонено посилатися на значення ознак, від яких він відмовився в межах діловодства в Державному патентному відомстві Китаю (СІРО). У більшості країн континентальної Європи матеріали заявки вивчаються судами у разі визначення факту порушення із застосуванням теорії еквівалентів, що якщо не повністю виключає, то істотно ускладнює будь-який відступ від раніше даних значень ознак формули патенту [23].

Не можна оминати той факт, що в інших країнах англосаксонської правової сім'ї, зокрема у Великій Британії, Австралії та Канаді, чітко сформульованої правової доктрини «*prosecution history estoppel*» немає. В цих країнах матеріали заявки на видачу патенту можуть розглядатися в якості одного з доказів у справі і оцінюються судом поряд з іншими доказами [20].

Закріплення наведених вище підходів щодо реалізації принципу естоппель на міжнародному рівні відбулося у жовтні 2012 р. у резолюції Міжнародної асоціації з інтелектуальної власності AIPPI Q229 (Конгрес в Сеулі, жовтень 2012) «Використання історії діловодства за заявкою на видачу патенту в наступних процедурах за патентом», відповідно до якої: а) заяви, зроблені заявником в процесі реєстрації винаходу/корисної моделі за заявкою про видачу патенту, по можливості, повинні бути зроблені загальнодоступними та легкодоступними для ознайомлення з ними третіх осіб (переважно через Інтернет); б) первинним джерелом визначення обсягу патентної охорони слід вважати слова пунктів патентної формули, в описах та кресленнях, ці слова повинні бути зрозумілі фахівцям у відповідній галузі техніки. Заяви, зроблені на етапі експертизи винаходу, що спрямовуються на обмеження обсягу пункту патентної формули, повинні бути максимально додані у вигляді обмежень у самі пункти формули або, у відповідних ситуаціях, у вигляді застережень про відмову в описі або кресленнях, в процесі експертизи; в) при відповідних обставинах і з урахуванням певних обмежень, зазначених у даному документі, заяви повинні бути прийняті до уваги при розглядах після видачі патенту, якщо такі заяви є загальнодоступними; г) при розглядах після видачі патенту будь-яка з сторін має право використовувати заяви, зроблені під час розгляду заявки. Однак такі заяви беруться до уваги після видачі патенту, тільки коли і тільки тою мірою, якою на них посилається заінтересована сторона; д) заяви, зроблені під час розгляду заявки, не можуть бути підставою для більш широкого тлумачення пункту формули винаходу, ніж тлумачення формули винаходу, яке має бути надано з урахуванням опису та креслень за патентом; е) заяви, зроблені в процесі розгляду заявки, можуть бути прийняті до уваги при розглядах після видачі патенту для з'ясування значення неоднозначно сформульованих ознак в пунктах формули винаходу, тому що вони будуть зрозумілі фахівцям у відповідній галузі техніки; е) якщо в заявах, зроблених під час розгляду заявки, міститься зрозуміла і однозначна заява,

зроблена самим заявником або від його імені, і з такої заяви можна зробити висновок про те, що заявник частково відмовляється від обсягу охорони, який в іншому випадку він би отримав, то обсяг охорони буде обмежений після видачі патенту; ж) у разі ухвалення рішення про те, чи враховувати при розглядах після видачі патенту певну поправку або аргумент із заяв, зроблених в процесі реєстрації винаходу за заявкою, на ранньому етапі експертизи, не слід розмежовувати: (ж-1) чи були зроблені така поправка або внесений аргумент під час початкової експертизи або на більш пізньому її етапі; (ж-2) чи належить певна поправка або аргумент до пунктів формули винаходу, до опису або до креслень; а також (ж-3) на якому конкретно етапі розглядів була зроблена поправка або внесений аргумент; з) без додання їм будь-якої заздалегідь заданої сили. Заяви, зроблені заявником під час розгляду спору в одній юрисдикції, можуть бути прийняті до уваги при розглядах після видачі патенту в іншій юрисдикції [24, с. 10–11].

Водночас принцип естоппель має й певні межі свого застосування у патентних спорах, наприклад, спір щодо захисту патентних прав на гудзики UGG. Так, компанія Deckers у 2010 р., захищаючи належні їй права на дизайн взуття, включаючи дизайн гудзиків «Bailey Button», подала позов до компанії Romeo & Juliette про захист порушених патентних прав на дизайн гудзиків і зовнішній вигляд взуття, впізнаваний споживачами. В результаті розгляду справи у 2012 р. сторонами була досягнута згода на укладення мирової угоди. Проте через 7 років Deckers знову звинуватили компанію в порушенні патенту. Відповідач захищався застосуванням принципу естоппель.

У 2012 р., коли сторони уклали мирову угоду, позивач знав про дизайн, який в 2017 р. визнав порушенням патенту. Оскільки він знав і дозволив продавати взуття, то позбавлений права забороняти відповідачеві використовувати такий дизайн, навіть якщо патент прямо не вказано в мировій угоді.

Своєю чергою, суд встановив у діях відповідача використання патенту, не знайшов підстав для застосування принципу естоппель і стягнув 5 млн. дол. збитків за порушення патенту [25].

Позиція суду є абсолютно обґрунтованою, оскільки у наведеному прикладі йдеться про різні спірні правовідносини: у першому випадку, спір закінчився мировою угодою, в результаті якої позивач пішов на уступку, дозволивши реалізувати виробу відповідача, які порушують його патентні права, а у другому випадку – відповідач продовжив порушувати патентні права позивача, що і призвело до застосування відповідних санкцій. Тобто ті спірні правовідносини щодо другого спору, що склалися між компаніями Deckers та Romeo & Juliette, не передбачають підстав для застосування принципу естоппель.

Також слід звернути увагу на те, що закони європейських країн і Директиви ЄС розрізняють естоппель і мовчазну згоду (*acquiescence*) при скасуванні торговельної марки, хоча юристи визнають, що пояснити різницю складно.

Так, в законі Данії щодо торговельних марок (ст. 9) є правило *acquiescence*: якщо власник більш ранньої торговельної марки протягом розумного строку не вчинив належних дій, щоб перешкодити використанню більш пізньої схожої торговельної марки, власник такої торговельної марки має право співіснувати з ним на одному ринку [26].

Наслідки мовчазної згоди наведені в ст. 9 Директиви Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу 2015/2436 від 16 грудня 2015 року про зближення права держав – членів ЄС щодо товарних знаків: якщо власник торговельної марки протягом 5 років поспіль знав про те, що інша особа використовує свою більш пізню торговельну марку, він позбавлений права визнавати недійсною реєстрацію такої торговельної марки щодо товарів чи послуг, для яких вона використовувалась, окрім випадку, коли торговельна марка зареєстрована недобросовісною [27].

Принцип естоппель реалізується й у процесуальному праві, відповідно до якого сторона не повинна мати можливість отримати переваги від своєї непослідовної поведінки в процесі на шкоду іншій стороні. По суті йдеться про заборону відмови від попередніх процесуальних дій, вчинених стороною під час провадження, та зміни процесуальної поведінки сторони на шкоду іншій стороні [28].

Процесуальний естоппель, в першу чергу, визначається і детермінується принципом добросовісної поведінки. Прикладом відхилення від висунутого стандарту поведінки можна вважати суперечливу, непослідовну поведінку учасників справи.

Процесуальний естоппель проявляється під час реалізації принципу рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом (ст. 129 Конституції України, ст. 9 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII). Так, неотримання недобросовісною стороною захисту своїх прав сприяє досягненню рівності сторін в можливостях здійснення і захисту цивільних прав.

Процесуальний естоппель сприяє реалізації принципу правової визначеності, оскільки відбувається збереження того становища, на яке за певних обставин розраховувала одна зі сторін правовідносини.

Процесуальний естоппель є й окремим випадком реалізації принципу пропорційності в процесі забезпечення судом розумного балансу між приватними і публічними інтересами.

Як зазначають західні експерти, естоппель може бути кращим запереченням на висунуті вимоги у складних справах. Він підходить для різноманітних фактичних обставин і забезпечує значні можливості для відмови у позові [29].

Таким чином, естоппель в цивільному процесі виступає механізмом боротьби з процесуальними зловживаннями і захистом законних очікувань суб'єкта цивільних правовідносин. Принцип естоппель є окремим випадком реалізації принципів добросовісності, рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом, правової визначеності та пропорційності.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що принцип естоппель виявляється як у приватноправових, так і в процесуально-правових відносинах. Крім того, у приватноправових відносинах принцип естоппель отримує свою реалізацію у разі виникнення досудового спору між контрагентами або іншими суб'єктами права у разі зміни позиції у правовідносинах, що вже склалися. У процесуальних правовідносинах принцип естоппель реалізується у разі зміни вимог або заперечень та посилює інші процесуальні принципи, створюючи сприятливі умови для їх реалізації. Принцип естоппель не обмежений будь-якою конкретною сферою цивільних правовідносин. В зарубіжних країнах він застосовується як у зобов'язальних, так і в речових спорах, а також у сфері спірних інтелектуальних правовідносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17 серпня 1997 // Відомості Верховної Ради України. 1997. № 40. Ст. 263. Ст. 263.
2. Про міжнародні договори: Закон України від 29 червня 2006 року // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 50. Ст. 540. Ст. 540.
3. Стоянова Т. Практика Європейського суду з прав людини як джерело цивільного процесуального права України // Підприємництво, господарство і право. 2017. № 6. С. 55–58.
4. Каламкарян М. А., Мигачев Ю. И. Международное право. М.: Издательство Эскмо, 2004. 688 с.
5. Словарь международного права / Т. Г. Авдеева, В. В. Алешин, Б. М. Ашавский и др.; отв. ред. С. А. Егоров. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Статут, 2014. 495 с.
6. Black's Law Dictionary, 9th ed. Bryan A. Garner, ed. St. Paul: «West Group», 2009. 630 с.
7. Модельные правила европейского частного права: пер. с англ.; науч. ред. Н. Ю. Рассказова. М.: Статут, 2013. 989 с.
8. Каламакарян Р. А. Эстоппель как институт международного права. URL: <https://www.lawmix.ru/comm/3186> (дата звернення: 10.08.2019).
9. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. 1986. № 17. Ст. 343.
10. Авраменко И. М. Международное морское право. 2001. URL: <https://lib.sale/mejdunarodnoe-pravo-besplatno/spor-frg-daniey-niderlandami-razgranichenii-69287.html> (дата звернення: 04.08.2019).
11. Jörg Paul Müller, Thomas Cottier. The concept of estoppel in international law. URL: <http://interlaws.ru/konsepcija-jestoppelja-v-mezhdunarodnom-prave/> (дата звернення: 05.08.2019).
12. Сорокин А. И. Эстоппель и преюдиция // Международный научно-исследовательский журнал. 2017. Вып. № 3 (45) Ч. 1. С. 100–101.
13. Воднев А. Н. К вопросу о доктрине эстоппель в российском праве // Вестник ТвГУ. Серия «Право». 2017. № 2. С. 70–80.
14. Томаров І. Фантастичні естоппелі та де їх шукати в Україні. URL: <http://www.legalshift.com.ua/?p=1369> (дата звернення: 04.08.2019).
15. UNIDROIT Principles 2016. URL: <https://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2016> (дата звернення: 10.08.2019).
16. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of reference (DCFR). URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR_.pdf (дата звернення: 05.08.2019).
17. Джермакян В. Ю. Но отсутствие слова не означает отсутствие явления. URL: http://ipcmagazine.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=13 (дата звернення: 05.05.2019).
18. Джермакян В. Ю. Патентное право по Гражданскому кодексу Российской Федерации (постатейный комментарий, практика применения, размышления), второе издание. М. ОАО «ИНИЦ «ПАТЕНТ», 2014. 592 с.
19. Equivalence in Patents, the Helsinki Symposium, organized by the Finnish Group of AIPPI 7 - 9 March 1999. - NIR 3/1999.

20. Залесов А. В. Соотношение споров о нарушении патента и патентоспособности изобретения в России и за рубежом. URL: <http://ipcmagazine.ru/patent-law/the-ratio-of-disputes-concerning-patent-infringement-and-the-patentability-of-the-invention-in-russia-and-abroad> (дата звернення: 11.08.2019).
21. Ворожевич А. С. Применение доктрины эстоппеля к патентным спорам: опыт США, отечественные перспективы. // Законодательство. 2014. № 1. URL: <http://base.garant.ru/57598615/> (дата звернення: 11.08.2019).
22. Устинова Е. А., Чельшева О. В. Доктрина эквивалентов: зарубежные публикации и судебная практика. М.: ИНИЦ «Патент». 2008. 79 с.
23. Устинова Е. А. Оценка эквивалентности: вопросы терминологии и методологии. URL: <http://xn---7sbaj7auwnffhk.xn--p1ai/article/19796> (дата звернення: 11.08.2019).
24. Crompton, S. AIPPI approves change and debates FRAND // Managing IP. 2012/2013. № 225.
25. Deckers Outdoor v Romeo & Juliette Case No. 15-02812 Apr. 6, 2018 URL: <https://ru.scribd.com/document/376003716/Deckers-v-Romeo-and-Juliette-Verdict> (дата звернення: 11.08.2019).
26. Denmark: Estoppel – what does it take? Lasse Søndergaard Christensen, Louise Thorning Ahle (Gorrissen Federspiel)/October 6, 2017 /Leave a comment. URL: <http://trademarkblog.kluweriplaw.com/2017/10/06/denmark-estoppel-take/> (дата звернення: 11.08.2019).
27. Директива Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу 2015/2436 від 16 грудня 2015 року про зближення права держав-членів ЄС щодо товарних знаків. URL: <http://base.garant.ru/71498294/> (дата звернення: 11.08.2019).
28. Луспеник Д. Доказування у цивільному процесі: що нового у ЦПК та чому суд наділений правом витребування доказів. URL: <http://kdkako.com.ua/dokazuvannya-u-civilnomu-procesi-shcho-novogo-u-spk-ta-chomu-sud-nadileniy-pravom-vitrebuвання/> (дата звернення: 04.05.2019).
29. Arenson T. L. The triumph of equity: equitable estoppel in modern litigation. URL: <http://ssrn.com/abstract=1013106> (дата звернення: 15.08.2019).